

11213/196.

EMe

DOI:10.36240/etf-195

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

195

A »REMÉNY«
HARMADIK KÖTETÉNEK
KÉZIRATA

IRTA

FARAGÓ JÓZSEF

KOLOZSVÁR, 1945

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

A »REMÉNY«
HARMADIK KÖTETÉNEK
KÉZIRATA

ÍRTA

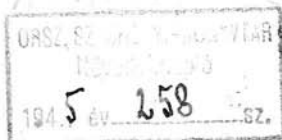
FARAGÓ JÓZSEF

KOLOZSVÁR, 1945

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

Különlenyomat
az ERDÉLYI MÚZEUM
1945. évi 1—2. füzetéből

Felelős kiadó: Dr. Szabó T. Attila
Minerva Nyomdai Műintézet R.-t., Kolozsvár. 7109. — Felelős vezető: Kiss M. Ig.

1.

A hazai önképzőkörök irodalmi munkássága eddig sem került ugyan el az irodalomtörténeti vizsgálódás figyelmét, de mégis bizonyos harmadrendű fontosságú kutatási területnek számított: alig tudott előkelőbb helyet kiharcolni magának egy-egy iskolai éresítő, vagy kollégiumi monográfia hosszabb-rövidebb fejezeténél. Ha ismertük is a múlt századi magyar ifjak e társaságait, érdeklődésünket és rokonszenvünket mindig az onnan kikerülő nagy egyéniségek vonzották és irányították: megállapítottuk és tudtuk, hogy pl. PETŐFI, JÓKAI, vagy másvalaki ebben meg ebben az önképzőkörben működött, s innen meg innen került ki, de tudásunk is, érdeklődésünk is megrekedt e határnál.

Gyökeresen megváltozott a helyzet, mióta a szellemtörténet jórészt át- meg átjárta az irodalomtörténeti érdeklődés mindenik területét. Az eddig jelentéktelennek látszó, vagy figyelmen kívül hagyott mozzanatok előtérbe nyomultak, s mostani felfogásunk szerint jelentős elemek lettek annak a szövevényes hálózatnak, melyet egyszerűen irodalmi életnek nevezünk. Természetes, hogy az önképzőkör sem kivétel, s valóban, történetének, jellegének és megnyilatkozási formáinak kutatása olyan miniatűr irodalmi életbe vezet, melyben nem hiányzanak sem a technikai tényezők, sem a szellemi mozzanatok. Napjaink irodalomtörténeti művei közül elég FARKAS GYULÁRA¹ hivatkoznunk, aki egész rendszerezést épít arra az ellentmondást alig tűrő megállapításra, hogy a „fiatal Magyarország” tagjai az önképzőkörökben már tudatos nemzedékké forrnak össze.

Ifjúsági olvasóegyleteink története igen hézagos, s ha az anyagot módszertani szempontból is megrostáljuk, a lezárt kérdések száma egész elenyésző. Országos viszonylatban is ritka kivétel a kolozsvári Unitárius Kollégium olvasótársasága, mert a róla szóló tanulmányok és önálló munkák együttvéve túlzás nélkül több kötetet alkotnak. Igaz ugyan, hogy e művek többnyire elavultak, de szerzőik a szét-szórót s ma már nagyrészt hozzáférhetetlen anyagot összeszedték, alapot és útmutatást nyújtva a további kutatásoknak.

Első pillanatra sem kétséges, hogy a Remény története két jól elkülöníthető korszakra tagolódik: az elsőben az ifjúság a maga és környezetének épülésére csak kéziratok gyűjteményekben őrzi és terjeszti költői tehetsége megnyilatkozásait; a másodikban már szellemileg és anyagiilag is annyira megerősödik, hogy a művek nyomtatás alá kerülnek, s az

¹ A „fiatal Magyarország” kora, Bpest 1932, 53.

ifjúi kísérletek három vaskos zsebkönyvben látnak napvilágot. E második korszak összefoglalóbb áttekintését HOFBAUER LÁSZLÓ² adja s az elsőről részletesen KOZMA FERENC³ emlékezik.

Irodalomtörténészeink egy pillanatra sem mondtak le arról a reményről, hogy a nyomtatott zsebkönyvek kéziratos elődeit valaha megtalálják, de eddig — amint tudjuk — minden fáradozásuk hiábavalónak bizonyult. Talán nem is veszítettünk sokat a kéziratok elkallódásával, mert a kortársak, sőt KRIZA JÁNOS fiának egybehangzó állítása szerint⁴ a kéziratok java a nyomtatott Reményben amúgy is megtalálható. A lappangó, vagy egészen elkallódott versek és prózai művek ismerete mégsem lenne érdektelen, mert nem is sejtjük, hogy e műveken keresztül az erdélyi önképzőkori munka kezdeteinek s némelyik írónk fiatalos megindulásának hány mozzanatát figyelhetnők meg tanulságos közvetlenséggel.

Más vonatkozásban ugyan, de most némileg mégis szélesíthetjük tudásunkat a kolozsvári Unitárius Kollégium önképzőkori világában csírázó zsebkönyv-irodalomról azzal a kézírral, amely a Remény harmadik kötetének — a nyomtatottól sokban különböző — anyagát tartalmazza.

2.

A kolozsvári Lyceum-könyvtár kéziratai között 264 sorszám alatt két vaskos, 24,5x20 cm-es kötetet találunk. Az első kötet világoskék borítólapján e címet olvashatjuk:

43. K. 23. / REMÉNY / Zsebkönyv / 1841 / Szerkeszté / Szentiváni Mihály.

A második kötet kék borítólapja sokkal sötétebb s az előbbtől eltérően ilyen címet hordoz:

43. K. 32.⁵ / REMÉNY / Zsebkönyv / 1841. / Második füzet. /

Az első kötet borítólapját felnyitva, rögtön kezdődik A' Költő című novella; a második kötet ugyanezen része címlapnak van szánva, első lapján a következő szövegű felirattal:

REMÉNY / Zsebkönyv / 1841. / Szerkeszté / Szentiváni Mihály. / Második füzet.

Az ugyanezen levél második lapján levő jegyzet közvetve azt is elárulja, hogy a két kötet miért került a Lyceum-könyvtár tulajdonába. E megjegyzés szövege a következő:

² A Remény című zsebkönyv története: EM. 1930: 345—356 és kny. Erd. Tud. Füz. 30. sz.

³ Kozma Ferenc, A Kolozsvári Unitarium Collegium ifjúsága olvasó és irodalmi körének multja. Kvár, 1867.

⁴ Vö. Faragó József, Ismeretlen Kriza-életrajzok: Ethn. 143:245 és kny. Erd. Népr. Tan. 3. sz. 13.

⁵ Mind az első, mind a második füzet borítólapján e sorszám a Lyceum-könyvtár kézirattárának régi helyrajzi száma (az új a borítólap jobb felső sarkára, kis fehér címkére van írva). György Lajos professzor úr közlése szerint a két kötet régi sorszáma közül valamelyiknek helytelennek kell lennie, mert helyesen csak két egymás után következő sorszámot viselhetnének.

Transponitur Clarissimo Domino Professori / ALEXANDRO SZÉKELY pro revisione et / deponenda Opinione. Claudiopoli die / 30ma Novembris 1840. / NICOLAUS KOVÁTS Eppus Transsylv.

Emissis iis quae per Revisorem extracta et / Cerussa Rubra Subducta Sunt. — Admittitur ad Typum. Claudiopoli 3tia Decembris / 1840. / NICOLAUS KOVÁTS Eppus Transsylv.

E néhány sor mutatja, hogy a Remény harmadik kötetének cenzurái példányával van dolgunk. Tudva azt, hogy az akkoriban kinyomtatott könyvek cenzurázott kézíratait a Lyceum-könyvtárban helyezték el és gyűjtötték össze, odakerülésének útja sem rejtély. A hivatalos jegyzetben szereplő Kovács Miklósról (1827. május 24–1852. október 15 között erdélyi római katolikus püspök) ismeretes, hogy röviddel püspökké való kinevezetése után a könyvvizsgáló bizottság elnökének is megválasztották.⁶ Ha nem tévedünk, aranyosrákosi SZÉKELY SÁNDOR (mint az unitárius ifjúság akkori tanára s ennél fogva egyik legjobb ismerője) a Kovács megbízásából átnézte a kéziratot (erről szólna a cenzurái jegyzés első része), majd az így átnézett kéziratra a könyvvizsgáló bizottság elnöke rávezette a kinyomtatás feltételeit és engedélyét (ez a cenzurái jegyzet második fele).⁷

Úgy látszik, hogy a két kötetet nem ugyanaz a cenzor nézte át, mert az első kéziratkötet legutolsó, 136. lapján a jegyzet az előbbtől eltérőleg így hangzik:

Transponitur Clarissimo Domino Professori / SAMUELI MÉHES pro revisione et / deponenda Opinione. — Claudiopoli / die 3 Novembris 1840. / NICOLAUS KOVÁTS Eppus Transsylv.

Omissis deletis imprimi posse / censeo. Claud. 1840. 7a Nov. / SAMUEL MÉHES / Revisor.

Admittitur ad Typum, cum observatione, et / conditione Dni Revisori Sig Claudiopoli / 9. Nov. NICOLAUS KOVÁTS Eppus Transsylv.⁸

MÉHES SÁMUEL református főiskolai tanárról tárgyunkkal kapcsolatban annyit kell tudnunk, hogy már 1829-től, SZILÁGYI FERENC ez évben (június 20-án) történt halála óta viselte a könyvvizsgálói tisztelet.⁹

A két hivatalos jegyzet tanúsága szerint tehát a cenzor az első kötet nyomdába-adására 1840. november 9-én, a másodikéra ugyanezen év december 3-án megadta az engedélyt, s így a következő évben, 1841-ben megjelent Remény mind a kézirati anyag, mind a hivatalos engedély szempontjából sajtóra készen állott.

⁶ Vö. Szinnyei VI, 1345.

⁷ A cenzurái jegyzet írásmódjáról megemlítendő, hogy három kéz vonása. Mindkét Kovács névalírás egyforma (bizonyára sajátkezű), de az első és második szövegrész más-más toll (valószínűleg egy-egy hivatalnok) vonásait hordozza.

⁸ E szöveg kézírás szempontjából a következőképpen tagolódik: Az ismeretlen kéztől származó első rész után következik Kovács sajátkezű aláírása; ezt követi Méhes sajátkezű megjegyzése, aláírása s végül Kovács sajátkezű engedélye és aláírása.

⁹ Vö. Szinnyei VIII, 1012.

Maguknak a köteteknek papírja dúrva, világoskék; a levelek széle kissé rongyolódott, szakadozott. Az első kötet 136 számozott lapot tartalmaz,¹⁰ de csak 133 van belőlük teleírva; ezeket két üres követi s a legutolsón¹¹ a cenzurai jegyzet olvasható. A második kötet sokkal terjedelmesebb és tartalmasabb is: 166 lap van benne s ezek mindenike tele van írva, a legutolsó alján e zárszóval: VÉGE. A két kötet ugyanazon kéz írása.¹² Néhol könnyen, máshol nehezebben betűzhető, bizonyára aszerint, hogy a másoló kevésbé, vagy jobban el volt fáradva.

A kötetek lapjain néha egy idegen kéz fekete, eléggé feltűnő, de nem dúrva tollvonásaival találkozunk. E tollvonások többnyire csak lényegtelen javításokra szorítkoznak: a helyesírás és a központosítás fogyatékoságait helyesbítik. A javítgatás azonban nem általános és nem is rendszeres, úgyhogy a két kötetben még számos hiba maradt. Bizonyára a nyomdába-bocsátás előtt nézte át a kéziratot a társaság valamelyik tagja, talán éppen SZENTIVÁNI, a szerkesztő.

E kis simítgatásoknál sokkal jelentősebb azonban az olyan eset, amidőn az előttünk ismeretlen javító nem elégszik meg a darabok helyesírási csinosításával, hanem lényegükbe és jellegükbe is beleavatkozik. E különös módszer legjellemzőbb példája JAKAB ELEKnek »Nádányi és Szilassy« című „históriai“ balladája. A hosszú versből az említett módon nem kevesebb, mint hat szakasz van törölve. Mivel a cenzorra — ki, mint tudjuk, vörös ceruzával teljesítette kötelességét¹³ — egyáltalán nem gyanakodhatunk, már csak a költemény tárgyának és hangjának az államérdek szempontjából való teljesen közömbös jellege miatt sem, ismét a szerkesztőre kell gyanakodnunk. SZENTIVÁNI — amint más adatok is bizonyítják — a Reményben megjelent darabok csinosossága érdekében nem rettent vissza kissé erőszakos változtatásoktól sem. A Jakab Elek-féle vers törölt szakaszainak további sorsáról semmit sem tudunk, mert a ballada a nyomtatott Reményben nem kapott helyet.

Ha bizonyosak lennénk abban, hogy a javítások, törlések valóban SZENTIVÁNITól származnak, akkor a kérdés további részleteit haszonnal boncolgathatnók, mert az öntudatos és erélyes szerkesztő nem egy műhelytitkába nyernénk bepillantást. Nem biztos azonban, hogy a javítások tőle valók, s még kevésbé, hogy valamennyi tőle származik. A tinta

¹⁰ A számozás helytelen, mert a 136. lap is 135-nek van feltüntetve. Hasonló tévedés máshol is előfordul. Az elírás — érdekes módon — egyetlen esetben sem folytatódik.

¹¹ Ami tehát valójában a 136., csak 135-nek van feltüntetve.

¹² Kolozsváron nem kaptam Szentiváni-kéziratot s így a másoló személyét nem sikerült megállapítanom. Kéziratösszehasonlítás nélkül is bizonyos, hogy a felette fárasztó és unalmas munkát nem a szerkesztő, hanem a társaság valamelyik tagja végezte.

¹³ A Lyceum-könyvtár kéziratai között sok olyant láttam, amelyekben a cenzor fekete tintával jelölte meg a kihagyandó részeket; bizonyos azonban, hogy ugyanabban a műben a fekete tintát is, a piros ceruzát is nem használhatta.

minősége, a tollvonások s a javítások jellege annyira más és más, hogy a kérdés tisztázódását csak a véletlen segítségével várhatjuk.

Sokkalta könnyebben és teljes bizonyossággal felismerhető a cenzor működése. Vörös ceruzájának a nyomát az első kötetben mindössze a 84. lapon látjuk. E lapon két verset találunk: ALPÁRTól (Mentovich) a »Szerencséhez« és LISZNYAY KÁLMÁNTól a »Lengyeldal« címűt. ALPÁR versének második (utolsó szakasza) kis vörös kereszttel van megjelölve, LISZNYAY verse két vonallal egészen át van húzva. A nyomtatott R e m é n y ben egyik darab sem jelent meg.

A második kötetben szintén csak egy helyen, a 137. lapon találunk piros jelzést: a cenzor feltűnően, dúrván aláhúzta KÚTHY LAJOS »Az eskü órája« című — viszonylag terjedelmes — novellájának egyik mondatát. E mondat a nyomtatott R e m é n y ből szintén kimaradt.

3.

Ha a kéziratos és a nyomtatott R e m é n y anyagát összehasonlítjuk, sok érdekes jelenséget állapíthatunk meg.

Mindenekelőtt feltűnik, hogy a kéziratban levő prózai és verses darabok sorrendjében semmi rendszer nem fedezhető fel. A kötött és kötetlen szövegű műfajok nincsenek kötetenként különválasztva, sem ugyanazon kötetben egymástól elkülönítve. Tudjuk ugyan, hogy a nyomtatott R e m é n y ben is rendszertelenül követi egymást a próza és a vers, de a kéziratos és a nyomtatott R e m é n y darabjainak sorrendje merőben különböző. Talán nem tévedünk, ha azt gondoljuk, hogy a másoló olyan rendben írta őket egymás után, amilyenben a szerzők, vagy SZENTIVÁNI a kezébe adták, s később — nyomtatás előtt — a szerkesztő csoportosította őket végleges sorrendbe. Ha ugyanattól a költőtől egymás után több vers is van a füzetben, nevét csak a legutolsó alatt tüntetik fel s a többi alá mindig odaértendő; e módszer a tájékozódást néha megnehezíti, s természetes, hogy a kézirati jelleg miatt tartalommutató sem siet az érdeklődő segítségére.

Sokkal érdekesebb tanulságokat rejt a mennyiségi összehasonlítás. A prózai résszel hamar végzünk: a kéziratban levő valamennyi novella megtalálható a nyomtatványban is. Annál nagyobb meglepetés ér a versek összehasonlításakor: csaknem ötven olyan vers, illetőleg verseiklus van a kéziratban, amelynek hiába keressük nyomát a nyomtatott zsebkönyvben.

Mielőtt kinyomoznók e szerfölött nagy csonkítás okait, kísérjük végig útjukon a nyomtatott R e m é n y ből kimaradt verseket. Amint a költők tudomást szereztek arról, hogy a költemény nem jelenik meg, s amint kézírataikat visszakapták, bizonyára igyekeztek őket más gyűjteményekben elhelyezni. Nem lehetetlen, hogy e törekvésüket sok esetben siker koronázta. Minket a törekvés eredménye csakis azért érdekelne, hogy megtudjuk: megjelentek-e valahol nyomtatásban a R e m é n y ből kimaradt versek, vagy sem? Sajnos, kíváncsiságunkat a legelkeljesebb kutatással sem tudjuk kielégíteni. Kritikai kiadás (SZENTIVÁNI kivételével) egyik költőnk műveiből sincs és nem rendelke-

zünk munkásságuk pontos és hiánytalan leírásával sem. Többnek van közülük verskötete, s ezeket nem is mulasztottam el áttanulmányozni, de a továbbiakra nézve teljesen lehetetlen az eligazodás. Tudjuk, hogy költőink a zsebkönyveket, évkönyveket, folyóiratokat, napilapokat, nap-tárakat, gyűjteményeket, általában minden lehető módot és alkalmat felhasználtak műveik közlésére. E nagy anyag átlapozása nemcsak lehetetlen, hanem eredménye sem állana arányban a hosszú időt igénylő búvárkodással. Megnéztem a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Nemzeti Múzeum, a kolozsvári Lyceum-könyvtár, az Erdélyi Nemzeti Múzeum és a kolozsvári Unitárius Kollégium kéziratárát: hátha ráakadnék a versek kézírataira. Eredmény egyetlen esetben sem mutatkozott.¹⁴

A hiábavaló fáradozás meggyőződött arról, hogy a nyomtatásból kimaradt versek kézíratai vagy lappanganak, s talán soha elő sem kerülnek, vagy már nincsenek is meg. A kéziratos Remény mindkét esetben úgy tekinthető, mint csaknem ötven ismeretlen vers örzője, e versek legelső, s ugyanakkor egyetlen példánya. A szerkesztő bizonyára a költők sajátkezü kézírataiból másoltatta őket s e feltétlen hitelesség következménye, hogy ismeretük nemcsak a Remény harmadik kötetéről való tudásunkat gazdagítja, hanem alkalomadtán szerzőik képéhez is érdekes vonásokkal járulhat. Íróik ugyan nem igénylik s nem is érdemelnék első helyet a magyar irodalom arcvonalában, tehát célszerűtlen lenne e kéziratos verseket válogatás nélkül egymás után közzétenni, az azonban feltétlenül hasznos és szükséges, hogy legalább a címeiket felsorakoztassuk, és így néhány adalékkal járuljunk hozzá a kor irodalmi képéhez.

Alább betűhíven, a legszükségesebb jegyzetekkel kiegészítve összeállítom a kéziratos Remény tartalomjegyzékét. A verses műveket *-gal jelzem; zárjelben mindenik darab után közlöm, hogy a nyomtatott Remény [R] hányadik lapján olvasható. Amelyik vers mellől hiányzik az utalás, az nyomtatásban nem jelent meg s — a fentiek alapján — más kézírata sem ismeretes.

ELSŐ KÖTET

Veress József: A' Költő. Eredeti Novella, 1—45 [R 49—122].

Vályi Tamás: *Vilmának, 46 [R 175—176].

Turul: *Szívem története I—IV, 47—48. [R. 315—318].

Árpádina: A' májusfa. Eredeti Novella, 49—79 [R 6—40].

Gálffi Sándor: *Szegény leány dala, 80.

Versek *Alpártól*:

*Zarándok, 81 [R 184—185].

¹⁴ Kivétel természetesen Szentiváni Mihály és Kriza János. Az ő munkásságuk jobban magára vonta az irodalomtörténeti érdeklődés figyelmét s a rendelkezésünkre álló tanulmányok, kiadványok alapján sokkalta könnyebb megállapítani, hogy kéziratban maradt verseik közül később melyik jelent meg nyomtatásban. Vizsgálódásom azt mutatja, hogy a kéziratos Remény több ismeretlen Szentiváni-, illetőleg Kriza-verssel gyarapítja ismereteinket. E verseket érdemesnek tartom alkalomadtán közölni.

*Dal, 82 [R 260].
 *Emlékezet, 83.
 *Szerencséhez, 84.
Lisznyay Kálmán: *Lengyeldal, 84.

Versek *Szolga Miklostól*:
 *Vándordalok I—IV, 85—88.
 *A' néma, 88.
 *Búdalok I—III, 89—92 [R 177—181].

Versek *Dózsa Dánieltől*:
 *Véghangok I—III, 93—95.
 *Hozzá, 96 (Miért tűnsz el...).
 *A' végzet, 97—98.
 *Hozzá, 99 (Ne hajts keserveimre...).
 *A' vágy, 100.

Hattyu: *Virágaim, 101 [R 134].
Dózsa Dániel: *A' tűzimádó, 102—103.

Balogh János: *Kép, 103.
Fogarasi János: *A' pacsirtához, 104—105 [R 259—260].

Hattyu: *Sírvirágok, 105 [R 312].
 Versek *Szentivánitól*:
 *(Határidon vagyok)¹⁵, 105—106.

*Leánybú, 106.
 *A' Pap I—II, 107.
Tárkányi Béa: Halászdalok I—VI, 108—112 [A nyomtatott R-ben csak az I, IV és VI. sorszámuak jelentek meg].
 Versek *Hory Farkastól*:
 *Vallomás, 112.
 *A' föld álma, 113—118 [R 127—131].
 *A' koldus, 118.
 *A' kis síró, 119 [R 181].
Szentiváni [Mihály]: Emelka sirja, 119—120 [R 47—48].
Finta Károly: *Mátyás választása I—III, 121—124 [R 1—5].
 *Uti Naplomból, 125.
 *Kölessey Sirja fölött, 125.
Hory Farkas: *Vesztés, 126.
Kabos Ferencz irományaiból közli egy barátja: *Dalok I—VII, 127—133 [A nyomtatott R-ben a 41—43. lapokon megjelentek az I, IV és VII. jelzetűek; a III sorszámmal jelzett »Vadászdal« címen önálló versként megtalálható a R 44—45. lapjain].
 Keleti rajz, 130¹⁶ [R 45—46].

MASODIK KÖTET

Szentiváni Mihály: A' föllelt ideál. N. N. egy barátjához, 1—32 [R 135—174].
Turul: *A' költő sirja, 33 [R 124].
Tiboldi István: *Félénk vitéz, 33 [R 264].
Aranyosi: *Székelykői viszhang, 33 [R 314].
T. Iván: *Fölrás egy görög kardon, 34.

*Aproságok (1—3), 34.
Aranyosi: *Ohajtás, 35 [R 314].
Veress József: *Személyes leírás, 35—36 [R 182—183].
T. Iván: *Az arató lány, 37—38 [Kriza név alatt a R 311—312. lapjain].
 *Magán lét, 38—39.
 *Leány és anyja, 39—40.
 *Urfi, 41.

¹⁵ A kéziratban címe nincs, helyette első sorát közöltem.

¹⁶ E »Keleti rajz« című prózai rész, amint a lapszámozás is mutatja, a Dalok közé keveredett, vagyis előtte is, utána is ugyanazon versciklus darabjai olvashatók. Különbö a darabok sorszámozása s maga a »Keleti rajz« címezés is — több más helyhez hasonlóan — a fekete tintát használó kéz műve.

*Büntetés, 42.

*Ha ez meg amaz volnék, 42—43.

*Ifju álmok, 43.

*Muszka népdalok I—II, 44—46 [Kriza név alatt, Kozák népdalok címen a R 186—88. lapjain.].

*Elmejátzsiság, 46—47.

Riskó Ignác: *Népdal, 47—48.

*Párta, 48.

*Magvetés, 48.

*Herakles, 48.

*Izlet, 48.

*Feledni... 49—50 [R 123—124].

*Hit, 50 [R 176].

*Síró leány, 50 [R 40].

*Kis leány sirverse, 51 [R 185].

*Egy falusi sebészre, 51.

Kriza [János]: *A' vén körtefa, 51—52 [R 125—126].

*Csüggedt szerelem, 53—54 [R 132—133].

Hory Farkas: *A' holdkóros, 55—58.

Szentiváni [Mihály]: A' nehéz elműek, 59—95 [R 265—310].

Veress [József]: *L. N. emlékkönyvébe, 96.

Versek *Szentivánitól*:

*Dévai Váron, 96—97 [R 319—320].

*Népdalok: I. Nyárádmelléki, 98—99 [R 251—252]. II. A' beteg szerető, 99 [R 252—253]. III. A' szőlőtolvaj, 100 [R 253—254]. IV. A' Székely legény Kolozsvártt, 101 [R 254—255]. V. Az 's még-sem az, 102. VI. Székely támadt, 103—104 [R 255—257]. VII. Székely bánja, 104 [R 257—258].

Kúthy Lajos: Az eskü' orája. Novella, 105—153 [R 189—250].

Dózsa Dániel: *A' rab, 154—155 [R 313—314].

Jakab Elek: *Nadányi és Szilassy historiai ballada 1613-ból, 156—161.

*Ideálmhoz, 162—163.

*Eltűnt szívnyugalom, 163—164.

*Ohajtásom, 164.

*Vilmához, 165—166.

A kötetek tartalmának ismertetése után végül is arra kellene választ kapnunk, hogy mi okozta a kéziratos és a nyomtatott Remény közötti különbséget, vagyis a kézirat egy része nyomtatásban miért nem jelent meg? Feleletet kettőt-hármat is nyerünk, s ha nem is lehetünk bennük egész bizonyosak, az igazat minden valószínűség szerint megközelítjük.

A cenzorra semmiképpen nem gyankodhatunk, de arra annál inkább, hogy a nyomtatott Remény egy természetes, magától értetődő rostálás eredménye. A szerkesztőnek mindig több anyag áll rendelkezésére, mint amennyit felhasználna s kétség sem férhet ahhoz, hogy a viszonylag nagymultú, hírneves zsebkönyvnek nem volt nehéz írókat, műkatársakat hódítani. Az anyagot a szerkesztő összegyűjtötte, valamennyit cenzura alá bocsájtotta s a cenzurázás után megmaradt — még mindig várakozáson felüli mennyiségű — anyagból szabadon, tetszése szerint válogathatott.

E minden bizonnyal jelentős szempont feltételezése után semmi okunk sincs azt hinni, hogy a nagy esőkkentést talán a kiadással kapcsolatos takarékosági törekvés befolyásolta. A főszempont kétségtelenül az esztétikai rostálás marad, illetőleg SZENTIVÁNNAK az az „irodalom-

politikai" elve, amelyről már HOFBAUER is megemlékezett.¹⁷ A talpraesett szerkesztőnek nemcsak ahhoz volt különleges rátermettsége, hogy kora és környezete úgyszólván valamennyi számottevő íróját összefogja, hanem a zsebkönyvet tartalomban is egyre tömörebbé, jellegben is egyre egységesebbé tette. 195, majd 101 darab után az új Remény már csak 51 darabot tartalmazott s e csökkentést majd mindenik népszerűsége nem számítható műfaj megsínylette, köztük legszembetűnőbben az epigramma. SZENTIVÁNI igen jól érezte és tudta, hogy mivel nyeri meg a közönség tetszését, de ugyanekkor arra is gondja volt, hogy a tömörítés ne a terjedelem rovására történjék.¹⁸ Törekvéseinek helyes irányát és sikerét az bizonyítja a legjobban, hogy a Remény harmadik kötetére egészen váratlanul 600-nál több előfizető jelentkezett.

A Remény kiadatlan részeivel nemcsak SZENTIVÁNI esztétikai mértékéről, értékeléséről tájékoztat, hanem igen érdekesen példázza, hogy mennyit változott régen is a mű, amíg kéziratból nyomtatott könyvvé vált.

¹⁷ Hofbauer, i. m. 12.

¹⁸ A nyomtatott Remény első kötete 376, a második 306, a harmadik 320 számozott lapot tartalmaz. Ebből látható, hogy a csökkenés nem is állandó s egészen elenyésző.

Erdélyi Tudományos Füzetek

Megindította György Lajos

Szerkeszti Szabó T. Attila

Az EME kiadása

12. György Lajos: Két dialógus régi magyar irodalmunkban (1 hasonmással) — 2.—
14. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1926. év — 1.50
17. György Lajos: Egy állítólagos Pancsa-tantra-származék irodalmunkban — 1.50
22. Szabó T. Attila: Az Erdélyi Múzeum-Egyület XVI—XIX. századi kéziratok énekeskönyvei — 1.50
22. György Lajos: A francia hellénizmus hullámai az erdélyi magyar szellemi életben — 1.50
23. Kántor Lajos: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémái — 1.50
26. Papp Ferenc: Gyulai Pál id. Bethlen János gr. körében — 1.50
28. Bíró Vencel: Püspökjelölés az erdélyi róm. kath. egyházmegyében — 1.50
31. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1929. év — 1.50
33. Rajka László: Jókai „Törökvilág Magyarországon” c. regénye — 1.50
36. Szabó T. Attila: Az Erdélyi Múzeum Vadadi Hegedüs-kódexe — 1.50
37. Kántor Lajos: Hidvégi gróf Mikó Imre szózata 1856-ban az Erdélyi Múzeum és az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalakítása érdekében — 1.50
42. Kristóf György: Báró Eötvös József utazásai Erdélyben — 2.50
54. György Lajos: Magyar anekdotáink Naszreddin-kapcsolatai — 1.50
55. Veress Endre: Gróf Kemény József [1795–1855] (12 képpel) — 4.—
57. Tavasz Sándor: A lét és valóság — 2.—
58. Szabó T. Attila: Adatok Nagyenyed XVI—XX. századi helyneveinek ismeretéhez (1 térképvázlattal) — 2.—
60. Veress Endre: A történetirő Báthory István király (3 képpel) — 2.50
63. Bíró József: A kolozsvári Bánffy-palota és tervező mestere, Johann Eberhard Blaumann (7 képpel) — 2.—
65. Jánosó Elemér: Az irodalomtörténet-írás legújabb irányai — 1.50
76. Juhász Kálmán: Műveltségi állapotok a Temesközben a török világban — 1.20
79. Valentiny Antal: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1934. év — 2.—
81. György Lajos: Anyanyelvünk védelme — 1.20
82. Grandpierre Edit: A kolozsvári Szent Mihály-templom története (34 képpel) — 2.50
88. Rass Károly: A mi regényirodalmunk — 2.—
89. Valentiny Antal: Románia magyar irodalmának bibliográfiája. 1935. év — 1.20
90. Monoki István: Romániában az 1935. évben megjelent román-magyar és magyar időszakai sajtótermékek címjegyzéke — 2.—
92. Jánosó Elemér: Nyelv és társadalom — 1.50
95. Valentiny Antal: Románia magyar irodalmának bibliográfiája 1936. év — 2.—
96. Kántor Lajos: Czegei gróf Wass Ottília, az Erdélyi Múzeum-Egyesület nagy jötevője (4 képpel) — 2.—
98. Lakatos István: A román zene fejlődéstörténete (5 képpel) — 2.—
100. György Lajos: Dr. Bitay Árpád életrajzi adatai és tudományos munkássága (1 képpel) — 1.20
101. Szabó T. Attila: Dés helynevei (2 térképvázlattal) — 2 —
102. Valentiny Antal: Románia magyar irodalmának bibliográfiája. 1937. év — 2.—
104. Szabó T. Attila: Bábonny története és települése (68 képpel) — 4.—
105. György Lajos: Az „Erdélyi Múzeum” története (1874–1937) — 2.—
106. Fábán Béla: Nagykend helynevei — 1.—
107. Herepei János és Szabó T. Attila: Levéltári adatok faépítészletünk történetéhez I. Fatemplomok és haranglábak — 2.—
108. Szabó T. Attila: Levéltári adatok faépítészletünk történetéhez. II. Székelykapuk és fazárak — 1.20
112. Valentiny Antal: Románia magyar irodalmának bibliográfiája. 1938. év — 2.—
114. Szabó T. Attila: A kalotaszegi nagybirtokok jobbágyságának szolgáltatása és adózása (1640–1690) — 2.—
115. Nagy Géza: Geleji Katona István személyisége levelei alapján — 1.20
116. Kántor Lajos: Párhuzam az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az Astra megalakulásában és korai működésében — 1.50
118. Imre Lajos: A közművelődés mint társadalmi feladat — 1.—
119. Balogh Artúr: A Nemzetek Szövetsége húsz évi működésének mérlege — 1.20
120. György Lajos: A magyar nábob — 1.50
121. K. Sebestyén József: A Cenk-hegyi Brassovia vár temploma (11 képpel) — 1.50
122. Valentiny Antal: Románia magyar irodalmának bibliográfiája. 1939. év — 2.—
123. Szabó T. Attila: Újabb adatok és pótlások kéziratok énekeskönyveink és verses kéziratok könyvtárához — 1.50
124. Ady László: Magyarokpus helynevei (1 térképvázlattal) — 2.—
125. Nyárády E. Gyula: Kolozsvár környékének mocsárvilága (12 képpel és térképpel) — 2.50
126. K. Sebestyén József: Régi székely népi eredetű emlékeink (20 képpel) — 1.80
127. Bíró Vencel: Gr. Bathány Ignác (1741–1798) (1 képpel) — 1.—
129. Ferenczi István: Régészeti megfigyelések a limes dacicus északnyugati szakaszán (12 képpel) — 4.—
130. Herepei János: A dési református iskola XVII. és XVIII. századbeli igazgatói és tanítói — 2.50
132. Tóth Zoltán: Iorga Miklós és a székiek román származásának tana — 2.—
133. Jakó Zsigmond: Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának múltja és feladatai — 2.—
136. Balogh Ödön: Néprajzi jegyzetek a csügi magyarokról — 2.50
138. Imreh Barna: Mezőbánd helynevei — 3.—
139. Mikó Imre: A törvényhozói összeférhetlenség — 2.—
141. Entz Géza: A dési református templom (20 képpel) — 2.50
142. Tolnai Gábor: Gróf Lázár János, a Voltaire-fordító — 1.—
144. Nagy Géza: Társadalmi ellentétek a régi erdélyi református egyházban — 1.50
146. Kelemen Lajos: Radnótiája története — 1.—
147. Szabó T. Attila: Dés települése és lakossága — 2.—
149. Németh Gyula: Körösi Csoma Sándor lelki alkata és fejlődése (1 képpel) — 2.50
150. Entz Géza: Szolnok-Doboka középkori emlékei (9 képpel) — 3.—
154. Vita Zsigmond: Románia magyar irodalmának bibliográfiája 1940-ben és 1941-ben — 1.50
156. Garza Ferenc: Gr. Kemény József és Mike Sándor levelezése — 2.50

157. Makkai László: Az erdélyi románok a középkori magyar oklevelekben — — —	2.—	177. Zsákó Gyula: Egy XVIII. századi to rockói napló (2 képpel) — — —	2.50
158. Vita Zsigmond: A Bethlen kollégiumi színjátszás a XVII. és XVIII. században — — —	1.50	178. Vita Zsigmond: Románta magyar irodalmának bibliográfiája 1912-ben — —	2.—
159. Palotay Gertrud—Szabó T. Attila: Mezőségi magyar himnuszok (137 képpel) — —	12.—	179. Palotay Gertrud: A szolnokdombokai Szék magyar himnzei (68 képpel) — —	12.—
161. Borbély Andor: Erdélyi városok képeskönyve (22 képpel) — — —	8.—	180. Márton Gyula: Ördögösűzes helynevei (1 térképvázlattal) — — —	3.50
163. Cs. Bogáts Dénes: Háromszéki oklevél-szójegyzék — — —	12.—	181. Szabó T. Attila—Gálffy Mózes—Márton Gyula: Huszonöt lap »Koloszvár és vidéke népnyelvi térképéből«-ből (26 térképlappal) — — —	9.—
165. Ferenczi István: Csikkarcfalvi régiségek 1.50		182. M. Nagy Ottó: Gyarmathi Sámuel élete és munkássága (2 képpel) — — —	10.—
166. Herepei János: Scholabeli állapotok Apáczai Kolozsvárra jövetele előtt (4 képpel) — — —	2.50	183. Bónis György: Hagyomány és haladás az erdélyi jog fejlődésében — — —	2.—
167. László Gyula: Erdély településtörténetének vázlatja Szent István koráig (4 színes térképvázlattal) — — —	3.—	184. Venczel József: A volt határfőrezredek vagyonának sorsa — — —	2.—
168. Nagy Jenő: Lakodalom a kalotaszegi Magyarvalkón — — —	2.—	185. Balogh Artúr: Hűtleneségi per országgyűlési beszéd miatt — — —	2.50
169. Mozsolics Amália: A magyarországi bronzkor kronológiájáról — — —	4.—	186. Balogh Jolán: Pákei Lajos rajzai Kolozsvár építészeti emlékeiről (31 képpel) — —	6.—
170. Vita Zsigmond: A nagyenyedi Bethlen-kollégium ifjúságának irodalmi törekvései a reform-korszak kezdetén — — —	2.50	187. Gnóth Kálmán: Eszmény és valóság Árpád-kori királylegendáinkban — — —	6.—
171. Mikecs László: A moldvai katolikusok 1640–47. évi összefirása (6 térképvázlattal) — — —	12.—	188. Kovács Ágnes: A kalotaszegi Kereszt mescinkése — — —	5.—
172. Jakab Antal: Az erdélyi római katolikus püspöki szék betöltésének vitája a XVII. században — — —	2.50	189. Tárkány-Szics Ernő: A juhtartás népi jogszabályai Bálványosváralján — — —	2.50
173. Kristóf György: Reményik Sándor — — —	2.—	190. Mikecs László: Új erdélyi tudomány — —	3.50
174. Makkai Ernő: Sipos Pál és Kazinczy Ferenc — — —	3.—	191. Buzs László: A Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója mint összetett állam — —	6.—
175. Méri István: Középkori temetőink feltárásmódjáról (8 képpel) — — —	4.—	192. Biró Vencel: A kolozsvári jezsuita egyetem szervezete és építkezései a XVIII. században — — —	4.50
176. Nagy Jenő: Család, gúny- és ragadványnevek a kalotaszegi Magyarvalkón — —	2.—	193. † Gergely Béla—Szabó T. Attila: A szolnokdombokai Tóki völgy helynevei — —	10.—
		194. Jakó Zsigmond: Az elpusztult települések kutatása — — —	4.—
		195. Faragó József: A »Remény« harmadik kötetének kéziratja — — —	3.—

A felsorolásból kihagyott számok elfogytak.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET JOG-, KÖZGAZDASÁG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLYÁNAK ÉRTEKEZÉSEI

1. Csekei István: Tehet-e a közigazgatási intézkedéssel kivételt a miniszter saját rendelete alól? — — —	1.—
2. Buzs László: A közjog és a magánjog fogalmi elhatárolásának kérdése. — Vitéz Moór Gyula: Az állam joga és a magánosok joga	2.50
3. Schneller Károly: Szórványok és szigetek sorsa Kolozs vármegyében	4.50
4. Csizmadia Andor: Szociálpolitika a reformkori Kolozsváron	2.50
5. Kiss Mór: A római jogi gyakorlatok jelentősége a jogi oktatásban. — Személyi Kálmán: Vétkeességi fokozatok értékelése a római jogban	2.—
6. Magyary Zoltán: A hivatásos községközpont megoldatlan kérdései	1.50
7. Buzs László: A büntetés kérdése a nemzetközi jogban	5.—

AZ ERDÉLYI NEMZETI MÚZEUM LEVÉLTÁRÁNAK KIADVÁNYAI

Jakó Zsigmond: Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának múltja és feladatai	2.—
Jakó Zsigmond: Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának 1912. évi működéséről	1.—
Jakó Zsigmond: Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának 1913. évi működéséről	2.—
Jakó Zsigmond—Valentiny Antal: A torockószentgyörgyi Thorotzkay-család levéltára (Két oklevél-hasonmással és egy térképpel)	4.—

Megrendelhetők az Erdélyi Múzeum kiadóhivatalában
 Kolozsvár, Király-utca 14.